

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ В УКРАЇНІ

Вступ. Протягом останніх років актуальність теми проблематики боргу держави належить до найважливіших питань державного фінансового управління. Незважаючи на різноманітність висновків всесвітньо відомих учених у галузі фінансової теорії й державних фінансів щодо оптимального способу фінансування бюджетного дефіциту та наслідків нарощування державного боргу, саме державні запозичення стали одним із найпоширеніших інструментів фінансування видатків держави. Це зумовило постійне зростання обсягів боргів практично всіх країн світу [3, с. 139].

Питання зовнішніх та внутрішніх боргів розглядаються в роботах багатьох українських дослідників: Артус М.М. [7], Вахненко В.П. [1], Опрі А.Т. [8], Прутської О.О. [3, 2], Хижої Н.М. [7], Федосова В.М. [4], Бабица А.В. [3], Юрій С.І. [9], Стоян В.І. [9], Мац М.Й. [9], Опаріна В.В. [10], Сафонові Л.І. [10] та інших. В той же час, недосконалість фінансового механізму обслуговування системи державних запозичень поглиблює фінансову кризу і призводить до підвищення соціальної напруги в державі.

Постановка задачі. Відомо, що здійснення державних видатків означає використання бюджетних ресурсів, основним джерелом поповнення яких є податки. Але державні видатки, як правило, перевищують величину доходів бюджету, що зумовлює бюджетний дефіцит. Реалії фінансово-економічного життя свідчать про значне зростання видатків держави порівняно з її доходами, що робить дефіцитність бюджету практично для всіх країн світу звичайною практикою. Саме державне запозичення зумовлює появу й накопичення державного боргу, який виникає внаслідок проведення незбалансованої в розрізі доходів і видатків бюджету фіскальної політики [4, с. 8]. Отже, **метою даної статті** є виявлення причин виникнення державного боргу та розробка заходів ефективного управління державними позиками.

Результати. Починаючи з 1999 року рівень державного боргу України у співвідношенні до ВВП почав скорочуватися, але з 2007 р. знову почав зростати (що можна прослідкувати з Рис.1). В 2008 р. українська економіка опинилась у подвійній пастці власної та світової фінансових криз. Світова фінансова система поширила свій вплив на Україну шляхом як включення до неї через кредитування національних банківських установ, так і придбання українських приватних банків іноземними банками. В результаті різко зріс корпоративний борг [3, с. 140].

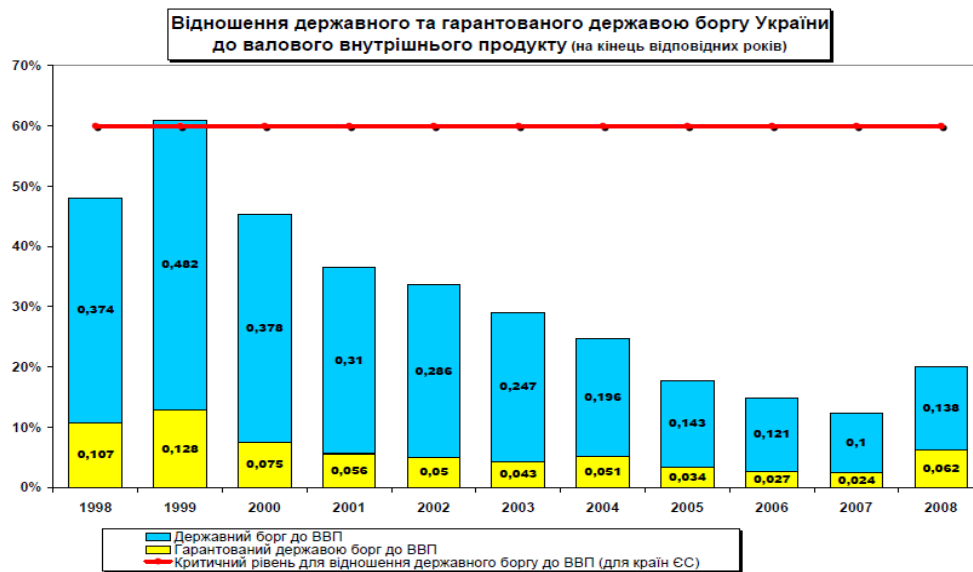

Рис. 1 - Відношення державного та гарантованого державою боргу України до ВВП, 1998 – 2008 р.р.

Як видно із рисунку 1, відношення державного та гарантованого державою боргу України до сукупної доданої вартості в державі має тенденцію до збільшення починаючи з 2008 року, що на сьогоднішній день (травень, 2011) відповідає показнику заборгованості в розмірі понад 3 500 доларів США в розрахунку на одного мешканця України [10]. Динаміку збільшення державного боргу на протязі 2000-2009 років можна простежити в Таблиці 1.

Таблиця 1

**Розмір державного боргу України за період 2000-2009рр.,
млрд. грн.**

Державний борг, млрд. грн.	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Внутрішній	20,78	21,02	21,4	20,5	20,95	19,19	16,6	17,81	44,67	63,78
Зовнішній	43,44	42,28	43,1	45,6	46,73	43,96	49,51	53,49	86,02	121,2

На кінець липня 2009 року сукупний державний (прямий) і гарантований державою борг України становив 33,262 млрд. дол. З початку 2009 року державний борг у валютному вираженні збільшився на 35,2 %, або на 8,663 млрд. дол. [5].

В уряді розмір боргу вважають критичним. У кінці 2010 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про Державний бюджет України на 2011 рік».

Державний борг України на кінець січня 2011р. склав 212 млрд. 133 млн. 243,04 тис. грн. (70,35%), або 26 млрд. 512 млн. 678,5 тис. дол. Державний зовнішній борг склав 119 млрд. 939 млн. 835,96 тис. грн. (39,78%), або 14 млрд. 990 млн. 230,97 тис. дол. Державний внутрішній борг склав 92 млрд. 193 млн. 407,08 тис. грн. (30,57%), або 11 млрд. 522 млн. 447,53 тис. дол. [11].

Гарантований державою борг України склав 89 млрд. 405 млн. 504,24 тис. грн. (29,65%), або 11 млрд. 174 млн. 011,95 тис. дол., зокрема: гарантований зовнішній борг – 75 млрд. 346 млн. 696,03 тис. грн. (24,99%), або 9 млрд. 416 млн. 924,48 тис. дол.; гарантований внутрішній борг – 14 млрд. 058 млн. 808,21 тис. грн. (4,66%), або 1 млрд. 757 млн. 087,47 тис. дол. [4, с 56].

В Україні відсутність єдиної методології обліку умовних зобов'язань держави та єдиної інтегрованої бази даних істотною мірою перешкоджає проведенню ефективної бюджетної політики та не створює надійних підстав для уникнення боргових ускладнень.

Пріоритетами фінансової політики держави повинні виступати здійснення зваженої боргової політики та утримання стабільного співвідношення державного боргу і ВВП, зведення бюджету з помірним дефіцитом і контролювання умовних зобов'язань держави. Для забезпечення керованості боргових процесів в Україні слід дотримуватися економічно безпечного дефіциту бюджету та обмежити зростання умовних зобов'язань держави. З метою забезпечення стабільності державних фінансів України у середньостроковій перспективі та запобігання різкому зростанню боргових зобов'язань Уряду в період економічного спаду необхідно запровадити моніторинг і оперативний облік усіх видів фінансових зобов'язань держави, які потенційно можуть впливати на розмір державного боргу України, а також систему заходів, спрямованих на зменшення обсягу позикового фінансування ризикових і потенційно небезпечних форм фінансування державних проектів [1, с. 45].

Повертаючись до проблем загального рівня боргового навантаження, слід зазначити: для гарантування стабільної ситуації у валютно-фінансовій сфері та забезпечення

платоспроможності держави в середньостроковій перспективі державний борг України не повинен перевищувати 35% ВВП. Сьогодні, з урахуванням численних і ризикових умовних зобов'язань держави, дотримання такого обмеження вимагає забезпечення спрямованості її боргової політики на утримання стабільного співвідношення державного боргу і ВВП. Цільові орієнтири щодо розміру державного боргу в Бюджетних деклараціях повністю узгоджуються з нашими висновками і результатами проведеного дослідження [3, с. 141].

Головною проблемою нашої країни є відсутність єдиної системи вимірювання грошових показників рівня заборгованості та його співвідношення з ВВП [1, с. 143]. Саме цьому немає чіткості та прозорості при публікаціях річних чи поточних оцінок та даних обсягів боргу.

Спираючись на іноземний досвід управління державним боргом, слід акцентувати увагу на застосуванні методу "цільових орієнтирів" в оцінці ефективності боргової політики, на основі якого може здійснюватися неупереджена оцінка ефективності боргової політики. Між тим, його застосування передбачає проведення активної політики в частині як здійснення запозичень, так і операцій із державним боргом на основі застосування стандартних схем та процедур: дострокового викупу, використання деривативів при емісії боргових зобов'язань, хеджування та сек'юритизації боргу. Застосування операцій активного управління державним боргом дозволить заощадити значні кошти, що спрямовуються на обслуговування та погашення державного боргу [2, с. 280].

Одним з перших кроків України на шляху стабілізації можна вважати постанову Кабінету Міністрів від 2 березня 2011 року «Про затвердження середньострокової стратегії управління державним боргом на 2011-2013 роки» (Далі - Стратегія). Основними цілями стратегії стали: здійснення державних запозичень на основі відповідних планів і обґрунтованих прогнозів потреби держави у фінансових ресурсах; забезпечення ефективного функціонування внутрішнього ринку державних цінних паперів та розширення доступу до міжнародного ринку капіталу; удосконалення нормативно-правової бази з питань управління державним боргом; забезпечення прозорості здійснення заходів та укладення правочинів з управління державним боргом; подальше формування іміджу України як надійного позичальника, що вчасно та в повному обсязі виконує свої боргові зобов'язання. Основними заходами, які необхідно здійснити для реалізації Стратегії, повинні стати наступні, які представлені на рисунку 2. Також повинна застосовуватись підтримка на належному рівні та розвиток інформаційно-технічного забезпечення процесу управління державним боргом, зокрема шляхом удосконалення інформаційно-аналітичної системи "Управління державним боргом", розміщення інформації про управління державним боргом на офіційному веб-сайті Мінфіну, що буде забезпечувати прозорість та відкритість інформації для аналітичних дій, а також удосконалення принципів механізму регулювання державного боргу.

При реалізації Стратегії очікується досягти таких результатів на кінець 2011, 2012 і 2013 років відповідно: відношення обсягу державного боргу до внутрішнього валового продукту - на рівні не більш як 32, 30 і 28 відсотків; частка державного внутрішнього боргу - не менш як 46, 46 і 48 відсотків; частка державного боргу з фіксованою ставкою - не менш як 69, 73 і 80 відсотків; середньозважений строк до погашення державного боргу - не менш як 4, 4 і 5 років.

Рис.2 - Основні заходи рекомендаційного характеру щодо удосконалення процесу управління державним боргом України

Науково обґрунтованими принципами механізму регулювання державного боргу повинні стати наступні: 1. Принцип комплексності та цілісності, тобто взаємозв'язок внутрішньої та зовнішньої позикової та боргової політики як частини фінансово-бюджетної політики України; 2. Принцип доцільності, тобто забезпечення економічної безпеки держави через диверсифікацію джерел та форм запозичень; 3. Принцип гнучкого реагування, що значить здійснення постійного моніторингу динаміки ринку цінних паперів, координацію дій на національному та світовому ринках позичкового капіталу; 4. Безперервність контрольних заходів, тобто прийняття своєчасних заходів з узгодження динаміки ринку державних цінних паперів та фінансового ринку в цілому; 5. Принцип стабілізації боргу – обмеження на законодавчому рівні щорічного обсягу державних запозичень; 6. Принцип скорочення боргу – проведення заходів, що сприяють розвитку внутрішнього та зовнішнього вторинних ринків боргових зобов'язань; 7. Принцип упорядкування заборгованості – максимальна гармонізація економічних інтересів інвесторів та держави на ринку державних цінних паперів; 8. Принцип ефективного використання запозичених коштів – забезпечення економічної та фінансової ефективності

державних запозичень; 9. Принцип збереження суверенітету держави – здійснення політики управління державним боргом з урахуванням інтересів національної більшості.

Висновки. Частка державного боргу, що рефінансується в наступному 2012 році, орієнтовно становитиме не більш як 16 відсотків на кінець відповідного періоду. Політика управління державним боргом повинна включати такі важливі складові: формування боргової стратегії, націленої на забезпечення сталості та обґрунтованості рівня державного боргу; досягнення збалансованої структури боргу; активне управління ринковою частиною державного боргу; збереження потенціалу рефінансування боргу при зміні кон'юнктури фінансових ринків; виконання цільових орієнтирів щодо вартості обслуговування боргу і допустимого ступеня ризику; утримування заборгованості державного сектора економіки на економічно прийнятному рівні.

Анотація

В статті розглянуто сутність управління державним боргом в Україні, сьогоднішній стан внутрішнього та зовнішнього боргового зобов'язання України та запропоновано науково обґрунтовані принципи та оптимальні способи управління ним.

Ключові слова: борг, державне боргове зобов'язання, аналіз, стратегія, управління боргом, запозичення.

Аннотация

В статье рассмотрено сущность управления государственным долгом в Украине, нынешнее состояние внутреннего и внешнего долгового обязательства Украины и предложено научно обоснованные принципы и оптимальные способы управления ими.

Ключевые слова: долг, государственное долговое обязательство, анализ, стратегия, управление долгом.

Summary

In article is considered essence of management by a public debt in Ukraine, the present condition of the internal and external promissory note of Ukraine and is offered scientifically well-founded principles and optimum ways of management of them.

Keywords: debt, government debt, analysis, strategy, debt management.

Список використаної літератури:

1. Вахненко Т.В. Державний борг України: поточний стан і ризику [Текст] / Т. Вахненко // Економіка України. – 2008. – №7. – С. 37-46.
2. Прутська О.О., Чубатюк В.М. Особливості управління державним боргом у умовах фінансової кризи [Текст] / О. Прутська, В. Чубатюк // Актуальні проблеми економічного розвитку України в умовах глобалізації. - 2009 – С. 276-281.
3. Прутська О.О., Бабич А.В. Реструктуризація зовнішніх боргів України в умовах глобалізації [Текст] / О. Прутська, А. Бабич // Актуальні проблеми економічного розвитку України: збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної

- конференції 24 квітня 2009 р. – Вінниця: ВТЕІ КНТЕУ, 2009. – С. 139-145.
4. Федосов В.М., О.А. Колот Управління державним боргом у контексті ризик-менеджменту [Текст] / В.Федосов, О. Колот // Фінанси України. – 2008. – №3. – С. 3-33.
 5. Ніконенко В.В. «Борги наші тяжкі...» [Текст] / В. Ніконенко // Дзеркало тижня № 32 (760) 29 серпня — 4 вересня 2009.
 6. Постанова Кабінету Міністрів України від 2 березня 2011 р. N 170«Про затвердження середньострокової стратегії управління державним боргом на 2011-2013 роки».
 7. Артус М.М., Хижа Н.М. Бюджетна система України: Навчальний посібник [Текст] / К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005.- 220 с.
 8. Опря А.Т. Фінансове право: Навчальний посібник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2004. - 248 с.
 9. Юрій С.І., Стоян В.І., Мац М.Й. Казначейська система [Текст] / К.: Карт-бланш, 2006. – 423 с.
 10. Бюджетний менеджмент: Підручник Федосов В., Опарін В., Сафонова Л. КНЕУ, 2004, 864 с.